

Satranç

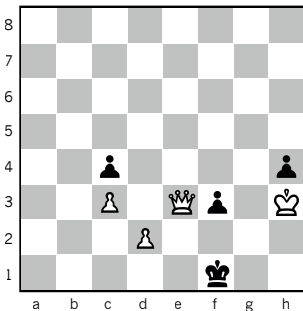
Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Satrançta Özel Hamleler - II

Sayın okurlarımız, önceki yazımız, satrançtaki özel hamlelerden biri olan rok hakkındaydı. Bu kez “geçerken alma” hamlesini ele alacağız. “En passant” olarak da tanımlanan bu hamlenin tarifini geçen yazımızda yapmıştık. Bu ilginç hamle ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru satranç dünyasında evrensel kabul gördü. Pratik oyuna girmesiyle de kurgucuların yapıtlarında sıkça yer verdikleri motiflerden biri hâline geldi. Aşağıda verdiğimiz örnekleri inceleyince etütçü ve problemcilerin geçerken alma hamlesini neden çok sevdiğini daha iyi anlayacaksınız.

Diyagram 1

Aleksandr Galitzki
Tidskrift för Schack, 1891

Beyaz oynar, üç hamlede mat eder.

Bu sade görünümlü problemde yine de bir incelik var. Beyaz 1. d3 ile siyahı *zugzwang*'a düşürmeyi deneyebilir: 1...c4xd3? 2. Vd2! (*zugzwang*)...f2 3. Vd1 mat; ya da 2...Şg1 3. Ve1 mat. Ama hikâye burada bitmiyor: 1...f2! 2. Ve4 c4xd3 ve siyah üç hamlede mat olmaktan kurtulur. Anahtar hamle **1. d4!** sorunu çözer. Şimdi iki önemli varyant var:

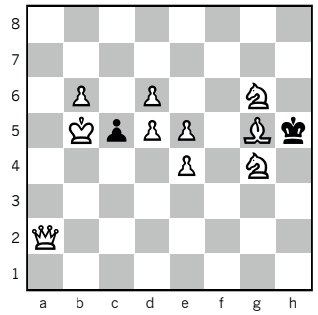
- a) **1...c4xd3 e.p. 2. Vd2!** ve siyah yukarıdaki gibi *zugzwang*'da. Beyaz üçüncü hamlede mat eder.
b) **1...f2 2. Ve4!** (yukarıda bu hamle işe yaramıyordu)...**Şg1 3. Vg2 mat.**

“b” varyantında siyah 2...c4xd3 e.p. oynayabilseydi üçüncü hamlede mattan kurtulabilirdi. Ama kurallara göre bu mümkün değil çünkü geçerken alma hamlesi beyaz piyon çift sürülür sürülmez yapılabilir! Galitzki, geçerken alma ile ilgili bu özelliği vurgulayan zekice bir problem kurmuş.

Diyagram 2

Rudolf Behal

Ceskoslovenski Sach, 1935

Beyaz oynar, üç hamlede mat eder.

“Geçerken alma” olasılığı aklına gelmeyen birinin bu problemi çözmesi imkânsızdır. Hatta bilgisayar programları dahi bu problemi çözemeyecektir.

Çözüm:

1. **d5xc6 e.p.!** Şimdi üç güzel varyant var:

- a) **1...Şxg5 2. Ve6 Şh5 3. Vf5 mat;**
b) **1...Şxg6 2. Vg8+ Şh5 3. Af6 mat;**
c) **1...Şg4 2. Vg2+ Şh5 3. Af4 mat.**

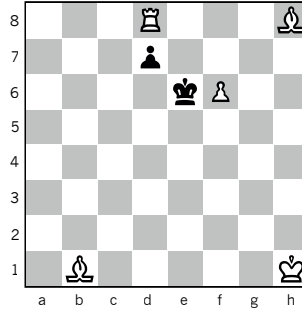

üzerindedir. Aşağıdaki pozisyonda (Diyagram 3) bu tür problemlerden birini görebilirsiniz.

Diyagram 3

Werner Keym

Stuttgarter Zeitung, 2005

Pek güzel. Ama hâlâ problemi tam olarak çözmüş değiliz. Esas yapmamız gereken beyazın 1. d5xc6 e.p. oynamaya hakkı olup olmadığını tartışmak. Başka bir deyişle, siyahın son hamlesinde ...c7-c5 oynadığını kanıtlamamız gerek. İşte burada retrograd analiz devreye giriyor:

Son hamleyi siyah şah yapmış olamaz. Çünkü g6, g5 ve g4 karelerinde taşlar var. Şahın h6 ya da h4 karelerinden h5'e gelmesi de mümkün değil, çünkü eğer bu kareler üzerinde olsaydı beyaz kural dışı bir şekilde hem at hem de ffile şah çekmiş olurdu. Diğer yandan siyah piyon ya c7'den ya da c6'dan c5'e gelmiş olmalıdır. Piyon c6'da iken beyaz şahı tehdit ettiğinden bu durum olasılık dışı. Diğer bütün ihtimalleri dışladığımıza göre siyah son hamlesinde ...c7-c5 oynamıştır. Ancak bu akıl yürütmeden sonra problemin çözümü tamamlanmış olur.

İlginç satranç bilmecesi türlerinden biri de bir oyunda ortaya çıkan bir pozisyondan önce oynanmış son bir ya da birkaç hamlenin geri alınması

Bu pozisyon oluşmadan önceki son hamleyi beyazın yaptığını biliyoruz. Problemin iki parçası var. Önce ilkinin çözümünü:

a) Beyaz oynadığı son hamleyi geri alsaydı siyahı iki hamlede mat edebilirdi. Bu bilgiye göre beyazın oynadığı son hamle neydi?

Çözüm:

Beyaz son hamlesinde **e5xf6 e.p** oynamıştı. Bu hamleyi geri alalım, yani f6'daki piyonu e5'e, alınmış siyah piyonu da f5'e koyalım. İşte bu pozisyonda beyaz **1. Fa2+ d5 2. e5xd6 e.p.** ile mat eder! Geçerken alma hamlesinin iki kez kullanıldığı bir problem.

Problemin ikinci kısmı da şöyle:

b) h8'deki fili oradan alıp f8'e koyalım. Bu yeni durum için de soru aynı: Beyaz son hamlesini geri alsaydı iki hamlede mat edebilirdi, bu durumda oynadığı son hamle neydi?

Çözüm:

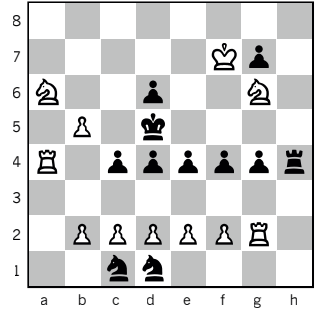
Beyaz son hamlesinde e7'de duran piyonuyla siyahın d8'de duran atını almış ve piyonunu kaleye terfi ettirmişti, yani **e7xAd8=K** hamlesini yapmıştı. Bu hamleyi geri alırsak beyaz **1. e8=V+ Şxf6 2. Ve7** ile mat eder.

Son örneğimiz daha çok etütleriyle tanınan, aynı zamanda güçlü bir oyuncu da olan Fransız kompozitör Frederic Lazard'ın (1883-1948) bir problemi (Diyagram 4):

Diyagram 4

Frederic Lazard

La Stratégie, 1919

Beyaz oynar, altı hamlede mat eder.

Çözüm:

1. b4!

Tehdit: 2. Ac7 mat. Gerisi çorap söküğü gibi geliyor:

1...c4xb3 e.p. 2. c4+ d4xc3 e.p. 3. d4 e4xd3 e.p. 4. e4+ f4xe3 e.p. 5. f4 g4xf3 e.p. 6. Kg5 mat!

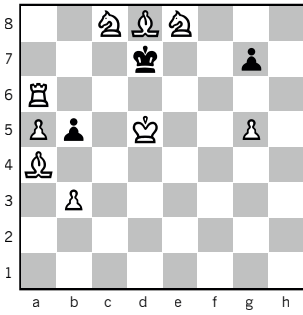
Bu eğlenceli, "şaka" kıvamında ama unutulmayacak problemle yazımızı sonlandırıyoruz.

Ayın Soruları

Ayın soruları, tahmin ettiğiniz gibi geçerken alma üzerine. Kolay gelsin!

Diyagram 5

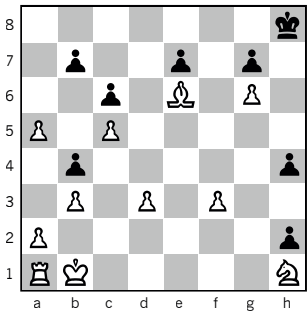
Werner Keym
Allgemeine Zeitung
Mainz,1963

Beyaz oynar, üç hamlede mat eder.

Diyagram 6

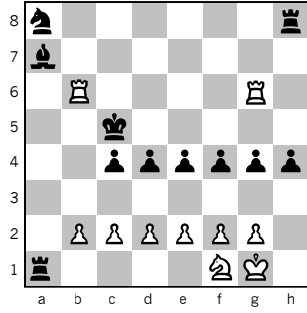
Yuri Fokin, 2005
"Beşinci Kahraman Şehirler Yarışması", 2005
Sekizincilik

Beyaz oynar, dört hamlede mat eder.

Diyagram 7

Vladimir Korolkov
Şahmaty v SSSR, 1940
Övgü

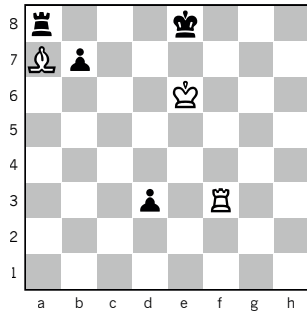

Beyaz oynar, berabere kalır.

Geçen Ay Soruların Etüt ve Problemlerin Çözümleri

Diyagram 8

Josef Moravec
Duvtip, 1921

Beyaz oynar ve kazanır.

Çözüm:

Eğer siyahın rok yapma hakkı olmasaydı beyaz hemen 1. Kh3 (2. Kh8 mat tehdidiyle) ile kazanırdı. Siyah mattan 1...Şe8 (ya da f8) ile kurtulsa bile 2. Kh8+ hamlesinden sonra kalesini kaybederdi. Ama ne yazık ki

1...0-0 bu planı engelliyor. O hâlde beyaz ilk iş olarak siyahın rok yapmasını önlemeli:

1. Fb8!

Tehdit 2. Kh3

1...d2

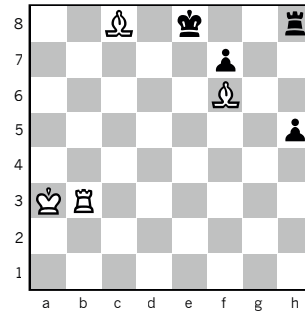
1...Ka6+ 2. Fd6! Ya da 1... Kxb8 2. Kh3 Şd8 3. Şd6 ve kazanır.

2. Fd6! 0-0-0 3. Kc3 mat!

Kısacık, ama çarpıcı bir etüt...

Diyagram 9

Norman Macleod
The Problemist, 1923

a) Beyaz oynar ve iki hamlede mat eder.
b) h5'teki siyah piyonu tahtadan kaldırırsak beyaz iki hamlede nasıl mat eder?

Çözüm:

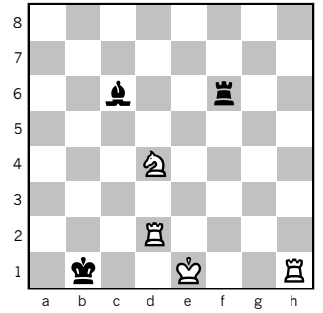
a) Beyaz burada 1. Kb8 hamlesini deneyebilir (tehdit 2. Fe6/f5/g4/h3 mat). Ancak siyah 1...0-0 ile matı engeller. Doğru anahtar

hamle: **1. Ff5!** (tehdit: 2. Kb8 mat).. **0-0 2. Kg3 mat!**

b) **1. Kb8!** ve şimdi 2. Fe6/f5/g4/h3 mat kaçınılmaz. Peki, siyah rok yaparak (yukarıda olduğu gibi) matı engelleyemez miydi? Eğer rok yapabilseydi engellerdi elbette. Ama artık tahtada h5 piyonu olmadığına göre, son hamlesini kale ya da şahla yapmış olmalı, yani rok yapma hakkını kaybetmiş!

Diyagram 10

Bengt Göbel
Polistidningen, 1926

Beyaz oynar ve üç hamlede mat eder.

Çözüm:

1. Af3!

Beyazın üç farklı mat tehdidi var: 2. 0-0, Şe2, Şf2 mat. Siyahın aşağıdaki savunmaları bunların ikisini önlese de üçüncüsüne karşı yetersiz kalıyor:

1...Fxf3 2. 0-0+ Fd1 3.

Kfxd1 mat;

1...Kxf3 2. Şe2+ Kf1 3.

Kxf1 mat;

1...Fb5 2. Şf2+ Ff1 3. Kxf1 mat.